

düğmeli tülbentli taylasanlı taçlar, sırtlarında siyah ya da beyaz bol yenli abâlar, ellerinde tesbih ve asâlar bulunan bu sûfiler ilk bakışta en çok dönemin Halvetî ve Zeyniler'ine benzerler. Kendi tasavvuf görüşlerini anlattığı bölümde yedi zikir ve yedi seyirden söz edilmesi bu benzerliği daha belirgin bir hale getirmektedir. Müellifin tasavvuf anlayışını aktardığı bölüm Halvetiyye ve Zeyniyye tarikâtından izler taşımakla birlikte daha belirgin biçimde Kübrevî tesiri görülmektedir. Nitekim bu bölümün birçok parçasını Vâhidî, Kübrevî şeyhi Azîz Nesefî'nin *İnsân-ı Kâmil* ve *Mağşad-ı Akşâ* adlı eserlerinden iktibas etmiştir. "Der Beyân-ı Şerâit-i Aşere" gibi bölümlerde bizzat Kübreviyye'nin piri Necmeddîn-i Kübrâ'nın etkisi göze çarpar. Metinde, Ferîdüddin Attâr gibi herhangi bir silsileye mensup olarak düşünölemeyecek bir mutasavvif şairden esinlenmiş yerleri belirlemek de kolaydır. Bütün bunlar Vâhidî'nin diğer eserleriyle birlikte ele alındığında onun mensup olduğu tarikâtın sözcülüğünü üstlenmiş bir mutasavvif değil, özellikle tasavvufî Fars edebiyatının etkisi altında kendisine Türk tasavvuf edebiyatında yer edinme çabasında olan bir şahsiyet, tasavvufa düşkün bir müellif olduğu sonucuna ulaşılabılır.

Menâkib-ı Hoca-i Cihân, Abdülbâkî Gölpinarlı tarafından tanıtılarak önemine dikkat çekilmiş (bk. bibl.), Fahir İz *Eski Türk Edebiyatında Nesir* adlı kitabında eserden bazı örnekler almış (s. 119-127),

Günay Kut, British Museum yazmasını (Or., nr. 8062) genişçe tanıtarak Türkiye ve Avrupa kütüphanelerindeki diğer nüshaları hakkında bilgi vermiş, Bektaşîler'e dair bölümün transkripsiyonlu metnini yayımlamıştır (*TDAY Belleten* [1971], s. 214-230). Eserin en güvenilir nüshası olan British Museum yazmasının faksimile neşri, diğer nüshaları tanıtılıp nüsha farkları da verilerek müellif ve diğer eserleri hakkında geniş bir incelemeyle birlikte Ahmet T. Karamustafa tarafından gerçekleştirilmiştir (Harvard 1993).

Eser, yaklaşık bir asır sonra (1038/1628-29) Ömer b. Mehmed Karakaşzâde adlı bir mutasavvif tarafından *Nûrû'l-hüdâ li-meni'htedâ* adıyla yeniden kaleme alınmıştır. Karakaşzâde, Vâhidî'nin dilini yeterince "fasih ve belîğ" bulmayıp metni kendi zamanının edebî zevki uyarınca Arapça ve Farsça ibare ve mazmunlarla bezeyerek tamamıyla yeni bir hale sokmuştur. Karakaşzâde'nin bu kitabı içerik bakımından değil Türkçe'nin yüzyıl içinde ne kadar ve nasıl değiştiğinin izlenmesi açısından önemlidir.

Vâhidî'nin *Menâkib-ı Hoca-i Cihân*'dan başka *Kıssa-ı Seyyid Cüneyd*, *Sâadetnâme*, *Gülistan*, *Tecâribü'l-insân*, *Dürç-i Lügat* (Arapça-Farsça sözlük) ve *Cenânü'l-cinân* (Hz. Ali'nin bazı sözlerinin manzum tercümesi) adlı eserleri bulunmaktadır (nüshaları için bk. Vâhidî, *Menâkub*, neşreden giriş, s. 43-51).

Vâhidî, Bursa kadılığından emekli Kara Dâvud İzmitî'nin (ö. 948/1541) torunu

Abdülvâhid ile karıştırılmış ve eserleri Abdülvâhid'e atfedilmiştir. Ancak 985 (1577) yılında genç yaşta vefat ettiği bilinen Abdülvâhid'in 929'da (1523) kaleme alınmış olan *Menâkib-ı Hoca-i Cihân*'ın müellifi olması mümkün değildir.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâhidî, *Menâkib-ı Hoca-i Cihân ve Netice-i Cân* (nşr. Ahmet T. Karamustafa), Cambridge 1993, ayrıca bk. neşreden giriş, s. 43-51; Karakaşzâde Ömer b. Muhammed, *Nûrû'l-hüdâ li-meni'htedâ*, İstanbul 1286; Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, İstanbul 1964, s. 119-127; Ahmet T. Karamustafa, "Kalenders, Abdâls, Hayderîs: The Formation of the Bektaşîye in the Sixteenth Century", *Süleymân the Second and his Time* (haz. Halil İnalçık - Cemal Kafadar), İstanbul 1993, s. 121-129; a.m.f., *God's Unruly Friends: Dervish Groups in the Islamic Later Middle Period, 1200-1550*, Salt Lake City 1994; Abdülbâkî Gölpinarlı, "Menâkib-ı Hâce-i Cihân", *TM*, III (1935), s. 129-132; Günay Kut, "British Museum'daki Bazı Önemli Yazmalar ve Tevaif-i Aşere'den Taife-i Bektaşîyan", *TDAY Belleten* (1971), s. 209-246.

AHMET T. KARAMUSTAFA

MENÂKIB-ı HÜNERVERÂN

(مناب هنروران)

Âli Mustafa Efendi'nin

(ö. 1008/1600)

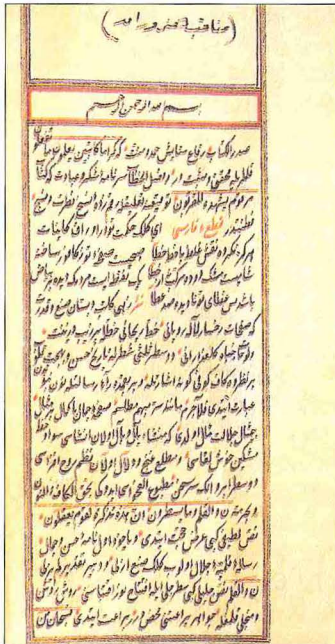
hat ve hattatlar,

muzehhip, nakkaş

ve mücellitlere dair eseri.

Sultan III. Murad zamanında müellifin Bağdat Hazinesi defterdarlığı sırasında 995'te (1587) kaleme alınan ve Hoca Sâdeddin Efendi'ye ithaf edilen eser, günümüze kadar İslâm kitap sanatları hakkında en önemli başvuru kaynağı olma özelliğini korumuştur. Mukaddime verilen bilgiye göre *Menâkib-ı Hünerverân*, Iraklı Kutbüddin Muhammed Yezdî'nin Âli Mustafa'nın isteği üzerine kaleme aldığı, elli hattat hakkında kısa bilgi veren Farsça *Risâle-i Kuşbiyye*'si, saray kâtiplerinden hattat Abdullah Kırîmî'nin verdiği sözlü bilgiler, Ali Şîr Nevâî'nin *Mecâlisü'n-nefâis*'i, *Devletşah Tezkiresi* ve Sâm Mirza'nın *Tuĥfe-i Sâmî* adlı eseri kaynak alınarak yazılmıştır.

Eser bir mukaddime, beş fasıl ve bir hâtimeden oluşmaktadır. Mukaddime güzel yazı ve hattatın değeri ve önemine âyet ve hadislerden örnekler verilerek temas edildikten sonra III. Murad'a ve Hoca Sâdeddin Efendi'ye övgü yer almakta, eserin telifi, bölümleri ve içindeki konulardan, on çeşit İslâm yazısından, kamış kalem, mürekkep ve kâğıt cinsleriyle

Menâkib-ı Hünerverân'ın ilk ve son sayfaları (Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 757)

özelliklerinden ve ilk yazı yazan kişi olduğu rivayet edilen İdrîs peygamberden söz edilmektedir. Birinci fasılda küfî hatla vahiy yazan yirmi yedi kâtabın vasıfları ve hünerleri anlatılmaktadır. İkinci fasılda aklâm-ı sittede üstat İbn Mukle, İbnü'l-Bevvâb, hat tarihinin yedi büyük üstadı Yâkût el-Müsta'sımî ve onun öğrencileri, Anadolu hattatlarının yedi büyük üstadı Seyh Hamdullah, Mustafa Dede, Muhyiddin Amâsî, Cemal Amâsî, Ahmed Şemseddin Karahisârî, Abdullah Amâsî, Burmalı Şerbetçizâde İbrâhim hakkında bilgi verilmektedir. Eserin en uzun bölümü olan üçüncü fasılda İran'da Baysungur Han zamanında yetişen Mîr Ali Tebrîzî, Mîrza Ca'fer-i Tebrîzî, Sultan Ali Meşhedî, Muhammed Handan, Muhammed Nûr, Mîr Ali Herevî gibi nesta'lik hattatlarından söz edilmektedir. Dördüncü fasılda çep, divanî ve siyâkat yazan Acem ve Türk hattatları, beşinci fasılda ünlü Acem ve Türk kâti' (kattâ'), musavvir, müzehhip, tarrâh, mücellit, cetvelkeş ve vassâlleri tanıtılmaktadır. Hâtimedede tanınmış hattat isimlerine tekrar temas edilmiş, Vas-sâl Kalender Çavuş'la ilgili bilgi verilmiştir. Ağır bir dille kaleme alınan *Menâkib-i Hünerverân*'da metin aralarına edebî sanatlarla dolu Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler serpiştirilmiştir. Eser edebî özellikleriyle Osmanlı nesrinin güzel bir örneği kabul edilir.

Menâkib-i Hünerverân'ın Beyazıt Devlet (Bayezid, nr. 4987), İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 4098, 6201, 9757), Topkapı Sarayı Müzesi (Revan Köşkü, nr. 1504; Hazine, nr. 1291; Emanet Hazinesi, nr. 1232/1), Arkeoloji Müzesi (nr. 1302, 1305), Süleymaniye (Esad Efendi, nr. 2211), Millet (Ali Emîrî Efendi, nr. T 801) ve Hacı Selim Ağa (nr. 757, vr. 1^b-47^a) kütüphanelerinde nüshaları bulunmaktadır. İbnülemin Mahmud Kemal, Viyana Millî Kütüphanesi'nde kayıtlı nüshanın fotoğraflarıyla kendisinde ve Mehmet Zeki Pakalın'da mevcut nüshalar yanında Hacı Selim Ağa, Süleymaniye, Arkeoloji Müzesi, İstanbul Üniversitesi kütüphanelerinde bulunan yazmaları karşılaştırarak Âli Mustafa'nın hayatı, eserleri ve şahsiyeti hakkında önemli bir inceleme ile birlikte (s. 3-133) eserin tenkitli neşrini hazırlamıştır (İstanbul 1926). Daha sonra Müjgân Cunbur, İbnülemin Mahmud Kemal'in neşrini esas alarak eseri günümüz Türkçesine çevirmiş ve *Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları (Menâkib-i Hünerverân)* adıyla yayımlamıştır (Ankara 1982).

BİBLİYOGRAFYA :

Âli, *Menâkib-i Hünerverân*, ayrıca bk. neşredenin önsözü, s. 56, 132-133; a.e.: *Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları* (nşr. Müjgân Cunbur), Ankara 1982, neşredenin önsözü, s. 7-9; Atsız, *Âli Bibliyografyası*, İstanbul 1968, s. 18-19; Mehdi Beyânî, *Ahval ü Âşâr-ı Hoşnûvîsân*, Tahran 1363 hş., III, 813; C. H. Fleischer, *Tarihçi Mustafa Âli* (trc. Ayla Ortaç), İstanbul 1986, s. 127, 131; Ali Cânib [Yöntem], "Menâkib-i Hünerverân'a Dair", *HM*, II/28 (1927), s. 24-25; Köprülüzâde Fuad, "Müverrih Âli ve Eserleri", a.e., II/45 (1927), s. 364; M. Takî Dânişpejûh, "Sergüzeştnamehâ-yi Hoşnûvîsân u Hünermendân", *Hünür ü Merdum*, sy. 86-87, Tahran 1348/1970, s. 38.

HİDAYET YAVUZ NUHOĞLU

MENÂKIB-I İSLÂM

(مناب اسلام)

Ahmed Râsim'in

(ö. 1932)

II. Meşrutiyet'ten önce gazetelerde dinî konularda yazdığı makalelerinden oluşan kitabı.

Müellif, II. Abdülhamid zamanında ramazan aylarıyla önemli dinî gün ve gecelerde başta *Sabah* olmak üzere devrin gazetelerinde "Menâkib-i İslâm'dan" genel başlığı altında kaleme aldığı yazılarını Osmanlı hilâfetine 400. yılına armağan ederek "Külliyât-ı Sa'y ve Tahrîr" dizisinin ikinci kitabı olarak iki cilt halinde yayımlamıştır (İstanbul [kısm-ı evvel] 1325 – [kısm-ı sâni] 1326). Eserin başında "Hilâfet-i Muazzama-i Osmâniyye'nin Dört Yüzüncü Sene-i Mütayemminesi" başlığını taşıyan, Sultan Abdülhamid'e dair on bir beyitlik methiye ile başlayan 15 Ramazan 1321 (4 Aralık 1903) tarihli eski inşâ tarzında bir mukaddime yer almaktadır. Makalelerin neşredildiği yer genellikle kaydedilmediği gibi büyük bir kısmı da tarihsizdir. Tarihi belli olanlar rûmî 1320 ile hicrî 1321-1325 arasında kaleme alındığından eserin 1903-1907 yıllarındaki yazılardan meydana geldiğini söylemek mümkündür.

Kırk üç yazıdan oluşan I. cilt, rebülevvel ayının İslâm dinindeki yeri hakkında bir yazı ile başlamakta, bunu Hz. Peygamber'in ailesi, doğumu ve çocukluğuyla ilgili beş yazı takip etmektedir. Cuma ve arefe gibi önemli gün ve gecelerle teravîh namazı, ramazan ve kurban bayramına ait makalelerden sonra Mescid-i Aksâ, Süleymaniye Camii, Eyüp Sultan Camii ve Türbesi, Nuruosmaniye, Yenicami ve Arap Camii hakkındaki yazılar gelmektedir. Cil-

din sonlarında Eyüp Sultan ve Nasreddin Hoca türbeleri, Dârüşşafaka Mektebi, Mekke'deki Aynizübeyde su tesisleri ve zemzem, İslâm'da yazı çeşitleri ve hattatlardan bahseden makalelerle Hindistan, Belûcistan, Afganistan, Selebes adasına dair yazılar yer almaktadır. Otuz iki makaleden oluşan II. ciltte Osmanlı hilâfeti, Hırka-i Saâdet Dâiresi'ndeki mukaddes emanetler vb. hususlarla ilgili ilk yazıyı mühür, Hz. Süleyman'ın ve Resûl-i Ekrem'in mühürlerine dair makaleler takip etmektedir. Ardından Hz. Peygamber'in müezzinleri, Resûlullah'ın ayak izi ve Kubbetü's-sahre, bayram ve bayramlaşma törenleri hakkındaki yazılar sıralanmaktadır. "Musâhabe-i Ramazâniyye" başlığı altında ramazana has ibadetlerin dinî, tarihî ve folklorik yönleri, saraydaki huzur dersleri, tiryakilik ve tiryakiler, kahve, ramazan davulu gibi çok farklı konular, rûyet-i hilâl, hırka-i saâdet ziyareti, kaside-i Bürde vb. hususlar ele alınmıştır. Bunların dışında Regaib, Mi'rac, Berat geceleriyle kamerî aylar ve hacla ilgili iki yazı, Sultan Abdülhamid'in inşa ettirdiği Aynizerkâ suyu, İslâm'da minber, minare gibi değişik konulara dair yazılar gelmektedir. Hicaz demiryolunun Şam-Maan hattının açılış törenlerine katılan müellif bu hususta *Sabah* gazetesinde yayımladığı on dört yazıyı da kitabına eklemiştir.

Ahmed Râsim'in bu eseri, ele aldığı konularla ilgili çok yönlü bilgiler yanında mahallî ve folklorik unsurlara da yer vermesi bakımından önemli bir kaynaktır. Müellif naklettiği bilgileri *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, *Târih-i Atâ*, *Teşrifât-ı Kadîme*, *Kâmûsü'l-a'lâm*, *Hadikatü'l-cevâmi'*, *Devhatü'l-meşâyih*, *Tuhfe-i Hattâtîn*, *Hat ve Hattâtân*, *Halikatü'r-rüesâ ve Kamus Tercümesi* gibi Osmanlı kaynaklarından aktardığını, dinî konularda ise Mehmed Zihni Efendi'nin *Ni'met-i İslâm*, Gazzâlî'nin *İhyâ'u 'ulûmi'd-dîn*, el-Münkiz *mine'd-çalâl*, Şirvanlı Ahmed Ferîd'in *Temeddün yahut Maârif-i İslâmiyye*, Eyüp Sabri Paşa'nın *Mir'âtü'l-Haremeyn* gibi eserlerinden faydalandığını belirtmektedir. Verdiği bir kısım bilgiler ise bizzat şahit olduğu olaylara dayanmaktadır. Ahmed Râsim, bu eserin dolaylı II. Abdülhamid tarafından ikinci derece Mecîdî nişanı ile mükâfatlandırıldığını Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra yazdığı "İkinci Mecîdî Nişanını Nasıl Almıştım?" başlıklı bir makalesinde anlatmıştır (bk. *Muharrir Bu Ya*, s. 337-347).